ҰБТ: білімді бағалаудың тиімді құралы ма?

Бірнеше жылдық еңбекті бірнеше сағаттық тест арқылы бағалау қаншалықты әділ?

Ұлттық бірыңғай тестілеу — мектеп бітірушілер үшін жай ғана емтихан емес. Бірнеше сағатқа созылатын тест нәтижесі талапкердің грантқа түсу мүмкіндігіне, кей жағдайда болашақ мамандығына әсер етеді. Сондықтан жыл сайын мыңдаған түлек дайындалатын ҰБТ-ға қатысты бір сұрақтың маңызы арта береді: **бір ғана тест оқушының бірнеше жылдық білімін толық бағалай ала ма?**

Бұл сұраққа біржақты жауап беру қиын. Себебі ҰБТ-ның білім беру жүйесінде маңызды артықшылықтары бар. Сонымен қатар стандартталған тест форматы оқушы білімінің барлық қырын қамти алмайды.

ҰБТ не үшін қажет?

ҰБТ-ның басты артықшылығы — барлық талапкерге ортақ бағалау өлшемін ұсынуы. Әртүрлі мектепте, әртүрлі өңірде білім алған оқушылар бірдей талаппен сыналады. Бұл қабылдау үдерісіндегі субъективтілікті азайтып, талапкерлерді нақты нәтиже негізінде салыстыруға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік білім гранттарының саны шектеулі болған жағдайда мұндай ортақ өлшемнің болуы аса маңызды. Университетке қабылдау кезінде мыңдаған талапкердің білім деңгейін салыстыру қажет болғандықтан, стандартталған тест ұйымдастыру жағынан да тиімді.

Осы тұрғыдан алғанда, **ҰБТ-ның талапкерлерді іріктеу құралы ретіндегі тиімділігі жоғары.** Бірақ оны оқушының барлық білімін өлшейтін абсолютті көрсеткіш деп қабылдау — басқа мәселе.

Тест білімнің бәрін көрсете ала ма?

Білім тек ақпаратты есте сақтаумен шектелмейді. Оқушының алған білімін түсінуі, талдауы, салыстыруы, қорытынды жасауы және оны өмірлік жағдайда қолдана білуі де маңызды.

Ал тест форматы бұл дағдылардың барлығын бірдей деңгейде анықтай алмайды. Мысалы, оқушы белгілі бір сұрақтың дұрыс жауабын таңдай алғанымен, сол жауаптың не себепті дұрыс екенін өз сөзімен түсіндіруде немесе білімін жаңа жағдайда қолдануда қиындыққа тап болуы мүмкін.

Демек, **тест нәтижесі мен оқушының нақты білім деңгейі әрдайым бірдей болмауы мүмкін.** Бір ғана сан адамның шығармашылық, зерттеушілік, коммуникативтік және практикалық қабілеттерін толық сипаттай алмайды.

PISA бізге не көрсетеді?

Бұл мәселені халықаралық тәжірибемен салыстыру арқылы түсінуге болады. OECD ұйымдастыратын PISA халықаралық зерттеуі оқушының ақпаратты қаншалықты жатқа білетінін ғана емес, оны күнделікті өмірде қолдана алу қабілетін де бағалайды.

PISA тапсырмаларында дайын ақпаратты қайталаудан гөрі, белгілі бір жағдайды талдау, мәселені шешу және алынған білімді жаңа контексте пайдалану маңызды.

Мұнда ҰБТ мен PISA-ны бір-біріне қарсы қою дұрыс емес. Олардың мақсаттары әртүрлі. **ҰБТ — негізінен талапкерлерді іріктеу құралы, ал PISA — оқушылардың білімді қолдану және функционалдық сауаттылық деңгейін бағалауға бағытталған зерттеу.**

Алайда PISA тәжірибесі білімді тек дұрыс жауаптар санымен шектеудің жеткіліксіз екенін көрсетеді.

Жоғары балл — жоғары білім деген сөз бе?

ҰБТ-ға дайындықтың оқушының оқу үдерісіне әсері де маңызды мәселе.

Талапкер үшін басты мақсат жоғары балл жинау болған жағдайда, дайындық тест форматына бейімделуге бағытталуы мүмкін. Оқушы тақырыпты терең түсінуден бұрын, тестте жиі кездесетін сұрақтарды қайталауға немесе белгілі бір тапсырмаларды орындау алгоритмін меңгеруге басымдық беруі ықтимал.

Мұндай тәсіл қысқа мерзімде нәтиже көрсетуге көмектеседі. Бірақ білімнің ұзақ уақыт сақталуына және оны басқа жағдайда қолдана білуге әрдайым кепілдік бермейді.

Сондықтан жоғары баллды **білімнің жалғыз дәлелі** деп қарастыру дұрыс емес. Ол — белгілі бір бағалау жүйесі аясындағы нәтиже.

ҰБТ-ның көрінбейтін факторы — мүмкіндік

Бағалау жүйесінің әділдігі туралы сөз болғанда әлеуметтік факторды да назардан тыс қалдыруға болмайды.

Барлық талапкердің қосымша дайындық курстарына қатысуға, жеке репетитор жалдауға немесе ақылы оқу материалдарын пайдалануға мүмкіндігі бірдей емес. Бір оқушы мектеп бағдарламасымен дайындалса, екіншісі бірнеше қосымша ресурсты қатар пайдалана алады.

Бұл жерде мәселе ҰБТ-ның өзінен ғана емес, оған дайындалу мүмкіндіктерінің әркелкілігінен туындайды. Сондықтан білім берудегі тең мүмкіндікті қамтамасыз ету үшін мектептегі дайындықтың сапасын арттыру және барлық оқушыға сапалы оқу ресурстарына қолжетімділік беру маңызды.

Қобалжу нәтижеге әсер ете ме?

ҰБТ-ның тағы бір ерекшелігі — оның оқушы үшін маңызының өте жоғары болуы. Тест нәтижесі грантқа түсу мүмкіндігімен байланысты болғандықтан, талапкердің оған үлкен жауапкершілікпен қарауы заңды.

Алайда жоғары нәтиже көрсетуге деген қысым оқушының психологиялық жағдайына әсер етуі мүмкін. Жақсы дайындалған оқушының өзі тест кезінде қобалжып, өз білімін толық көрсете алмауы ықтимал.

Сондықтан ҰБТ нәтижесін бағалау кезінде тек баллға емес, оған әсер ететін психологиялық және әлеуметтік факторларға да назар аудару қажет.

ҰБТ-ны жою керек пе?

Жоғарыдағы мәселелерді талдай отырып, ҰБТ-ны толығымен жою қажет деген қорытынды жасауға болмайды.

Керісінше, оның **қандай мақсатта қолданылатынын нақты түсіну маңызды.**

Егер мақсат — мыңдаған талапкерді ортақ өлшем арқылы салыстырып, жоғары оқу орнына іріктеу болса, ҰБТ тиімді құрал болып қала береді.

Ал мақсат — оқушының толық білімін, шығармашылық қабілетін, зерттеушілік дағдысын және білімді тәжірибеде қолдану мүмкіндігін анықтау болса, бір ғана тест жеткіліксіз.

Сондықтан ҰБТ нәтижесін мектептегі оқу жетістіктері, практикалық тапсырмалар, зерттеу жұмыстары немесе жобалар сияқты басқа бағалау әдістерімен толықтыру білімді жан-жақты бағалауға мүмкіндік берер еді.

Бір санға сыймайтын білім

ҰБТ — Қазақстандағы жоғары білімге қабылдау жүйесінің маңызды бөлігі. Оның басты артықшылығы — талапкерлерге ортақ бағалау өлшемін ұсынуы. Бірақ оның нәтижесін оқушының қабілеті мен болашағын анықтайтын абсолютті көрсеткішке айналдыруға болмайды.

Бірнеше жылдық еңбекті бір ғана санмен өлшеу — бағалаудың ең толық формасы емес.

Әділ бағалау дегеніміз — барлығына бірдей тест ұсыну ғана емес. Ол оқушының білімін, оны қолдану қабілетін, дағдыларын және мүмкіндігін барынша жан-жақты анықтайтын жүйе құруды білдіреді.

Сондықтан мәселе ҰБТ-ның «тиімді» немесе «тиімсіз» екенінде емес. Негізгі мәселе — **оны білімді бағалаудың жалғыз өлшеміне айналдырмауда.**

Дереккөздер

1. OECD. *PISA: Programme for International Student Assessment*.
2. OECD. *PISA Assessment and Analytical Framework*.
3. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі. Ұлттық бірыңғай тестілеуге қатысты ресми материалдар.